

Μορφές δεοντολογίας στην παιδαγωγική καί σέ άλλες επιστήμες

Χρήστος Φράγκος *

Στήν ἀρχή τῆς ἀνακοίνωσης ὀφείλω νά κάνω μιὰ δήλωση: Οἱ ἀπόψεις πού θά ἐκθέσω δέν ἐπιδίδουν νά διαμορφώσουν ἢ νά μεταβάλουν συγκεκριμένα ἐπιστημολογικά δεδομένα, ἀλλά νά παρουσιάσουν, μέ πολύ συνοπτικό τρόπο, μιὰ ἀποκτημένη ὡς σήμερα ἐπιστημολογική ἐμπειρία μου ὕστερα ἀπό τριακονταετή θητεία στό χώρο τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνας καί ἰδιαίτερα στά πλαίσια τῶν παιδαγωγικῶν ἐπιστημῶν. Γι' αὐτό τό λόγο, ἡ εἰσήγησή μου δέν θά ἔχει καθαρὰ φιλοσοφικό ἢ ἐπιστημονικό χαρακτήρα, ἀλλά θά κινηθεῖ σέ ἐνδιάμεσους χώρους μέ κεντρικό πάντως ἄξονα τήν παιδαγωγική ἐρευνα καί τόν ἐκπαιδευτικό στοχασμό.

Στήν ἐπιστήμη γενικά, καί ἰδιαίτερα στή λεγόμενη καθαρή ἢ βασική ἐπιστημονική ἐρευνα, ὑποστηρίζεται, τίς τελευταῖες τουλάχιστο δεκαετίες τοῦ αἵωνα μας, ἡ ἄποψη ὅτι οἱ περιοχές αὐτές πρέπει νά θεωροῦνται ἐλεύθερες, αὐτόνομες καί αὐτοκαθοριζόμενες, ὡς «πνευματικές» δηλαδή καταστάσεις χωρίς ἄμεσο ἢ ἔμμεσο σκοπό, ἐκτός ἀπό τήν ἀναζήτηση τῆς καθαρῆς γνώσης καί τῆς ἱκανοποίησης τοῦ ἀνθρώπου νά βρεῖ αὐτό πού εἶναι ἀληθινό, τό «ὄντως ἐπιστημονικά ἀληθινό», καί ὄχι ἀλήθειες πού ὑπηρετοῦν κάποιους σκοπούς, κάποιες σκοπιμότητες ἢ δεοντολογίες. Ἀπλούστερα, ἀκόμη μπορούμε νά ποῦμε ὅτι ὁ καθαρὸς ἐπιστήμονας δέν μπορεῖ οὔτε πρέπει νά ἐνταχθεῖ ἢ νά «στρατευθεῖ» σέ καμιά μορφή δεοντολογίας, γιατί, ἀπό τή στιγμή πού ἐντάσσεται, αὐτόματα χάνει τήν καθαρότητά του καί βρίσκεται στήν ὑπηρεσία κάποιου ἢ ὀρισμένων ὁμάδων ἢ ὀρισμένων καταστάσεων, παύει δηλαδή νά εἶναι ἀδέσμευτος.

Μέ τίς θέσεις αὐτές πού ἀνέπτυξα, ἐπιδίδεται ἀναμφισβήτητα ἡ διαμόρφωση μιᾶς ἰδιάζουσας μορφῆς ἠθικῆς στάσης τοῦ «καθαροῦ» ἐπιστήμονα ἀέναντι στόν ἑαυτό του, στούς συναδέλφους του καί στήν κοινωνία πού ζεῖ: Ὁ ἐπιστήμονας εἶναι δεσμευμένος νά εἶναι ἀδέσμευτος. Γεννιέται ὅμως τό ἐρώτημα: Ποιός βάζει καί προθεῖ στό ἐπιστημονικό καί ἐρευνητικό προσκήνιο αὐτή τή μορφή τῆς ἀδέσμευτης δέσμευσης;

Στό ἐρώτημα αὐτό συνήθως δίνεται ἡ ἀπάντηση ὅτι αὐτή ἡ μορφή γνωστικῆς ἀναζήτησης ἐπιβάλλεται ἀπό τή φύση τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης. Ἔτσι, ὅμως, φτάνουμε σέ ἓνα ταυτολογικό ἀδιέξοδο λογικῆς ὕφης καί μεταφυσικῆς

* τομέας παιδαγωγικῆς Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων

ἀπόληξης, ἀφοῦ αὐτὴ καθεαυτὴ ἢ μορφή γνώσης ἐπιβάλλει τὴ μορφή γνώσης. Πέρα ὅμως ἀπὸ αὐτὴ τὴν ταυτολογία, ὑπάρχει καὶ ἓνα ἄλλο, λογικὰ τουλάχιστο, ἀναπάντητο ἀδιέξοδο: Ὁ ἀπὸ τὴ στιγμὴ πού μιλοῦμε γιὰ κάποιο «δεόν» ἢ πού καθορίζουμε μιὰ ἠθικὴ στάση, εὐθύνη ἢ συμπεριφορὰ τοῦ «καθαροῦ» ἐπιστήμονα ἀπέναντι σὸν ἑαυτό του καὶ στὴν ἐπιστήμη, ἀποδεχόμεστε ἡδὴ τὴν ὑπάρξη μιᾶς τουλάχιστο δεοντολογικῆς μορφῆς, ἂν ὅχι μιὰ σειρὰ δεοντολογικῶν δεσμεύσεων. Πολλές φορές πάλι μιὰ τέτοια ἀδέσμευτη στάση ὀδηγεῖ ὅχι μόνο στὴν ἀπεμπόληση στοιχειωδῶν καταστάσεων αὐτοδιάθεσης τοῦ ἐπιστήμονα, ἀλλὰ καὶ στὴν παράδοση σὲ διοικητικούς καὶ σκληροὺς μηχανισμοὺς προώθησης συγκεκριμένων συμφερόντων οἰκονομικῆς τάξης περιορισμένων, κοινωνικὰ καθορισμένων, κύκλων.

Ἡ συντόμη αὐτὴ καὶ ἴσως ἀπλοϊκὴ, ὁμολογῶ, ἀλλὰ καθόλου ἀσυνεπῆς, ἀνάλυση μᾶς ὀδηγεῖ, νομίζω, σὲ μιὰ μορφή πρώτης ἀποδοχῆς καὶ πρώτης διὰ-γνώσης, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ δεοντολογία εἶναι ἀδύνατο νὰ ἀποσπαστεῖ ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη, καὶ ἐκεῖνο πού εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἐπιζητεῖται εἶναι ὅχι ἡ ἄρνησὶς τῆς ἢ ἡ παραπλανητικὴ ἐπικάλυψή της, ἀλλὰ ἡ διερεύνηση τῶν μορφῶν δεοντολογίας πού δημιουργοῦνται μέσα σὲ ὅλες τὶς ἐπιστῆμες καθὼς καὶ οἱ πηγές πού διαχέουν καὶ δημιουργοῦν αὐτές ἢ ἐκεῖνες τὶς μορφές δεοντολογίας: Ἡ διερεύνηση αὐτῶν τῶν γενεσιουργῶν πηγῶν δεοντολογικῆς συμπεριφορᾶς πρέπει ἐπίσης νὰ περιλαμβάνει τὸν ἔλεγχο καὶ τὴν ἐξέταση τῶν καταστάσεων πού νομιμοποιοῦν ἢ δὲν νομιμοποιοῦν αὐτές τὶς μορφές συμπεριφορᾶς.

Οἱ μορφές δεοντολογίας τῶν ἐπιστημῶν, ἄλλοτε γιὰ νὰ ἐπικαλυφθοῦν καὶ ἄλλοτε γιὰ νὰ ὀριοθετηθοῦν, κατὰ περίπτωσιν, καλύτερα, ἔχουν πάρει πολλοὺς ὅρους, πού καθένas βεβαίᾳ ἀπὸ αὐτοὺς διαφοροποιεῖ, ὡς πρὸς ὁρισμένα σημεῖα ἀναφορᾶς, τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὅρους. Ὁ κατάλογος τῶν δεοντολογικῶν ὄρων στίς ἐπιστῆμες εἶναι ἀπέραντος· περιορίζομαι νὰ ἀναφέρω μερικοὺς πού ἔχουν μεγαλύτερη χρῆσιν. Μιλοῦμε στὸ χῶρο τῶν ἐπιστημῶν: α) γιὰ ἀνθρώπινη, ἠθικὴ, ἐθνικὴ ἢ κοινωνικὴ εὐθύνη τοῦ ἐπιστήμονα, β) γιὰ ἀντικειμενικές, ὑποκειμενικές, ἀτομικές ἢ κοινωνικές ἀξίες, γ) γιὰ θεωρητικὴς φιλοσοφικῆς θέσεις ἢ προσταγές, δ) γιὰ ιδέες, ἰδανικά, ἰδεώδη ἢ ἰδεολογίες, ε) γιὰ σχέδια ζωῆς, προσανατολισμοὺς, κατευθύνσεις ἢ ἐπιδιώξεις, στ) γιὰ σκοποὺς ἢ σκοπιμότητες, συμπερόντα, κίνητρα ἢ φιλοδοξίες, ζ) γιὰ προσδιορισμένες ἢ ἀπροσδιόριστες καταστάσεις ἢ γιὰ τὸ ρόλο τοῦ τυχαίου ἢ τῆς προσδιοριστίας καὶ η) γιὰ πρότυπα, μοντέλα ἢ παραδείγματα.

Ἡ πολλαπλότητα τῶν ἐκφραστικῶν τρόπων, πού ἀνέφερα ἐνδεικτικὰ, δέχεται, νομίζω, πόσο οἱ δεοντολογικὲς μορφές εἶναι, ἀνθρώπινα καὶ κοινωνικά, συνυφασμένες μ' αὐτὸ πού ὀνομάζουμε ἐπιστημονικὸ προβληματισμό, ἐπιστημονικὴ ἀναζήτησιν ἢ ἔρευνα καὶ γενικά ἐπιστῆμες τῆς φύσης ἢ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅλες πάντως οἱ δεοντολογικὲς ὁρολογίες πού ἀνέφερα, ἀλλὰ καὶ ὅσες δὲν ἀνέφερα, ἐμπεριέχουν ὡς συνυπολογιζόμενο σημεῖο ἀντιδιαστολῆς τὸ παρελθόν, τὸ παρόν ἢ καὶ τὰ δύο μαζί. Ἡ δημιουργούμενη ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὶς διαστάσεις τοῦ παρόντος ἢ τοῦ παρελθόντος διαμορφώνει: α) μιὰ συντηρητικὴ διαδικασία, β) μιὰ δυναμικὴ διαδικασία καὶ γ) μιὰ ἀλληλοσυμπληρούμενη διαλεκτικὴ συνάρτηση. Ὁ συνυπολογιζόμενος, ἐξἄλλου, παράγοντας τοῦ

μέλλοντος είναι δυνατό νά λειτουργεί, μέσα σέ κάθε συγκεκριμένη κοινωνία ή κοινωνική σχέση, είτε ως άπλός αναπαραγωγικός μηχανισμός είτε ως μετασχηματικός, είτε ως ανατρεπτικός μηχανισμός.

Οί δεοντολογικές, λοιπόν, μορφές ανθρώπινου και κοινωνικού προσδιορισμού τών επιστημονικών αναζητήσεων και ή απλούστερη ακόμα στάση ζωής ή συμπεριφοράς του επιστήμονα απέναντι στό αντίκειμενο ξρευνάς του, μέσα από τούς πολύπλευρους και πολυποίκιλους όρους πού άνέφερα προηγουμένως (ιδεώδη, σκοποί, συμφέροντα, κτλ.), δημιουργούν σέ όλες τίς επιστήμες: α) τίς συντηρητικές ή παλιές τάσεις, β) τίς δυναμικές νέες αναμορφώσεις και γ) τίς ανατρεπτικές ή επαναστατικές διαλεκτικές κρίσεις και συνθέσεις. Πρέπει νά προσθέσουμε ακόμα ότι μέσα στίς συντηρητικές τάσεις επικρατεί, κυρίως, ό άπλός αναπαραγωγικός ρυθμός, στίς νέες τάσεις ό μετασχηματιστικός ρυθμός και στίς επαναστατικές τάσεις ό μεταμορφωτικός ρυθμός.

Οί ρυθμοί βέβαια αυτοί — μόλο πού πολλές φορές δέ θέλουμε νά τό παραδεχόμμε — έχουν, ως διαμορφωτικά βάθρα, αντίστοιχες μορφές σχέσεων παραγωγής, κατανομής εργασίας και διανομής αγαθών· έχουν, επίσης, αντίστοιχες κοινωνικές υπερδομές και αντίστοιχες διανοητικές, λογικές ή οργανικές επικαλύψεις. Από τήν άλλη μεριά, έξάλλου, βρίσκονται σέ συνεχή διαπάλη γιά τήν, άμεση ή έμμεση ή επικαλυμμένη, κατάκτηση νέων μετασχηματιστικών μορφών κυριαρχίας ή γιά τήν άνατροπή της υπάρχουσας δομής στην ιδεολογική, πολιτική και κοινωνική περιοχή.

Οί παλιές, νέες ή ανατρεπτικές τάσεις επιτελούνται πάντως, βασικά, στίς δυτικές κοινωνίες, *όχι πάντα μέ άπόλυτες αντίστοιχίες και τυποποιήσεις ή ταυτοποιήσεις* ανάμεσα στό δρώντα μέσα στόν επιστημονικό χώρο υποκείμενα και στίς αντικειμενικά ύλικο-κοινωνικές σχέσεις, ανάμεσα δηλαδή στόν άνθρωπο και ύλικοκοινωνικό παράγοντα ή, καλύτερα, ανάμεσα σέ αποδέκτες ενός κοινωνικού ρυθμού και διαμορφωτές ενός επιστημονικού ρυθμού (Παράδειγμα: 'Επιστήμονας συντηρητικός πολιτικά ή ιδεολογικά — 'Ανανεωτής τεχνοκράτης επιστημονικά ή 'Επιστήμονας ανατρεπτικός πολιτικά και κοινωνικά — Συντηρητικός και αναπαραγωγικός επιστήμονας). 'Αποδέχομαι, πάντως, ότι, σέ τελευταία άνάλυση, ή κυριαρχούσα μορφή της κατεστημένης έξουσιαστικής τάξης βρίσκει τελικά τρόπους, ώστε ή επιστημονικά διαμορφωμένη υπερδομή νά μή διαβιβρώσκει τά υπάρχοντα διαμορφωτικά ύλικοκοινωνικά παραγωγικά βάθρα, χρησιμοποιώντας συνεχείς μετασχηματισμούς. 'Ως τελευταία θέση θά έλεγα ότι ή κεφαλαιουχική αγορά όποιασδήποτε πολιτικοκοινωνικής μορφής επιτρέπει όλα νά φθαρούν, κάτω από ιδιάζουσες συνθήκες ή πιέσεις, εκτός από τήν ολοκληρωτική φθορά της λειτουργικής υπαρξίας του κεφαλαίου.

Στό χώρο της Παιδαγωγικής, όπως και σέ άλλες επιστήμες, συνυπάρχουν σήμερα ή παλιά, ή νέα και ή σύγχρονη παιδαγωγική ή άγωγή. 'Η παλιά παιδαγωγική έχει ως τέρμα και διαρκή άφετηρία τόν ώριμο άνθρωπο και τήν έσπευσμένη αναπαραγωγή του μέσα από μαγικές, μυθοποιημένες, μεταφυσικές ή αιώνιες δεοντολογικές άξίες (Καλό-Κακό, 'Αγαθό, 'Αλήθεια, Κυριαρχία, 'Εξουσία, κτλ.), ώστε νά συντηρηθοούν, όσο τό δυνατό άλώβητα, τά διαρθρωτικά βάθρα πού αναφέραμε. 'Η νέα παιδαγωγική ή άγωγή έχει ως κεντρικό

αίξονα τό παιδί ἢ τόν νέο καί ἐπιδιώκει, μέσα ἀπό φιλελεύθερους μετασχηματισμούς, νά ἀνανεώσει, χωρίς ριζικά νά ἀλλάξει, τόν κόσμο τῶν ἀξιών καί τή δημιουργημένη μορφή κοινωνικῆς ζωῆς καί τρόπων συμπεριφορᾶς. Ἡ σύγχρονη παιδαγωγική καί ἀγωγή εἶναι ἐπαναστατική ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ὑπάρχοντες θεσμούς, ἀντιαυταρχική ὅσον ἀφορᾷ τίς διασυνδέσεις ἐπικοινωνίας ἀνάμεσα στοὺς ὄριμους καί νέους, ἀνατρεπτική γενικά στίς θεσμικά παραδομένες μορφές ζωῆς καί δεοντολογίας καί διαλεκτικά συνθετική στίς ὑπάρχουσες καί ἐπιστημονικά κατακτημένες μορφές ἢ σχέσεις ζωῆς.

Καθεμιά ἀπό τίς τρεῖς τάσεις ἀγωγῆς ἔχει διαμορφώσει σέ πολλά ἐπίπεδα — στό μεθοδολογικό πλαίσιο, στό πνευματικό κλίμα, στίς σχέσεις ὀρίμου καί νέου, στό περιεχόμενο τῶν γνώσεων, στοὺς τρόπους μάθησης, στή διδακτική, στή διαπροσωπική ἐπικοινωνία, στοὺς ἐπιστημολογικοὺς προβληματισμούς, στοὺς τρόπους ἀναζήτησης καί ἐξέυρεσης καί χρήσης τῆς γνώσης, στίς θεωρητικές θέσεις καί ἀντιπαράθεσεις, στό χρέος καί τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν κοινότητα καί τὴν κοινωνία, κτλ. — διαφορετικὲς δεοντολογικὲς μορφές. Ἡ κύρια ὁμως βασική διαφορά βρίσκεται στὴν ἀπόληξη, τὰ ἀποτελέσματα ποὺ ἐπιδιώκει νά ἐπιφέρει στὸ διαμορφωνόμενο ἄτομο καί στὸν τύπο ἀνθρώπου. Ἔτσι, ὁ παραδοσιακὸς τύπος ἀγωγῆς βασικά διαμορφώνει τὸν παθητικὰ ὑπάκουο καί ἐξαρτημένο τύπο, ἡ νέα φιλελεύθερη ἀγωγή τὸν ἀτομικιστὴ καί διαλογικὸ τύπο ἀνθρώπου μὲ τὴ διαιώνιση τῶν ἀντιθέσεων καί ἀντιφάσεων του καί ἡ σύγχρονη ἀγωγή προσπαθεῖ νά διαμορφωθεῖ καί νά διαμορφώσει τὸν νέο τύπο ἀνθρώπου ποὺ θά ὑπηρετεῖ τὴν κοινωνία χωρὶς νά χάσει τὴν ἀνθρώπινη ὀντότητα του, ποὺ θά χρησιμοποιεῖ τὴν τεχνική χωρὶς νά εἶναι τεχνοκράτης, ποὺ θά εἶναι ἐπιστήμονας μὲ ἀνθρώπινες διαστάσεις, ποὺ θά ὑπηρετεῖ τὰ ἰδανικά του συνθέτοντας σέ προσωπικὴ διαρκὴ ἐξισορροπημένη ἐνότητα τὸ ἠθικὸ, τὸ καλαισθητικὸ, τὸ πραγματιστικὸ, τὸ πολιτιστικὸ καί τὸ κοινωνικὸ πλαίσιο, ποὺ θά εἶναι ἐπαναστάτης γιὰ τὴν πρόοδο, σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους ποὺ καθορίζονται ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἀνέλιξη, χωρὶς νά εἶναι ἀπλὰ ἐπαναστατημένος, ποὺ θά ἀμφισβητεῖ χωρὶς νά εἶναι ἀπλὰ ἀμφισβητητής, ποὺ θά εἶναι ὄχι παθητικὸς δέκτης ἀλλὰ διαμορφωτὴς, κατὰ τὰ μέτρα του, ἀτομικῶν καί κοινωνικῶν μετασχηματισμῶν γιὰ νέες δομές καί θεσμούς. Σύμφωνα, ἐξάλλου, μ' αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε σύγχρονη παιδαγωγική, ἡ δυαδικὴ ἐνότητα παιδαγωγοῦ καί παιδαγωγούμενου πρέπει νά ἀποτελεῖ αὐτόνομη δομὴ αὐτορρυθμιζόμενη μέσα στὸ χῶρο τῶν κοινωνικῶν μετασχηματισμῶν.

Ὅλες αὐτές, ὅμως, οἱ ἐπιδιώξεις τῆς σύγχρονης παιδαγωγικῆς ἐμφοροῦνται ἀπὸ ἓνα πνεῦμα ἱεράρχησης καί συγκεκριμενοποίησης τῶν θέσεων αὐτῶν σέ μορφές ἀγωγῆς μέσα κι ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο καί δέν εἶναι ὑψηλόφρονες θεωρήσεις, λογικοφανεῖς προβληματισμοί, δεοντολογισμοί, ἠθικολογισμοί, κτλ. Ἡ ἀναζήτησις τῶν ὄρων ποὺ διαμορφώνουν τοὺς χώρους τῆς ἐκπαίδευσης καί τῆς παιδαγωγικῆς διερεύνησης δέν πραγματοποιεῖται μὲ ἐπὶ κλήση ἰδεωδῶν, ἀλλὰ μὲ διαμόρφωσι μίᾳ πρωτοβαθμίδας ἀγωγῆς καί σχολικῆς συμπεριφορᾶς, ὅπου ὁ μαθητὴς δέν παύει νά εἶναι ἄνθρωπος καί ὅπου τὸ σχολεῖο δέν παύει νά εἶναι ἓνας κοινωνικὸς μηχανισμὸς προσδιοριζόμενος ἀπὸ τὸν τόπο καί τίς συγκεκριμένες κοινωνικὲς δομὲς ἀνέλιξης. Ἔτσι, ἡ πρωτοβαθμίδα τῆς σχολικῆς καί συγκεκριμένης ἀγωγῆς δένεται μὲ τίς ἀντίστοιχες θεωρη-

τικές κλιμακώσεις και μέ τις προωθητικές δυνάμεις τών διαλεκτικῶν συσχετισεων πού υπάρχουν ανάμεσα στήν ἐπιστήμη καί στήν κοινωνία. Τό σχολεῖο, δηλαδή, καί τό πεδίο ἀγωγῆς λειτουργοῦν ὄχι ὡς συσσωρευτές γνωστικῶν ἀντικειμένων γιά τήν κατάλληλη κατανομή μέσω σωληνώσεων ἢ καλωδίων πρὸς τὰ ἄτομα, ἀλλά ὡς μηχανισμοί δημιουργίας κοινωνικῆς καί ἐπιστημονικῆς ὑπεραξίας, ἡ ὁποία κατανέμεται μέ ἴσες δυνατότητες εὐκαιριῶν καί ἀντισταθμιστικῶν σχημάτων πρὸς ὅλα τὰ ἄτομα.

Στά σχολεῖα τοῦ τόπου μας, ὅμως, πρέπει νά ὁμολογήσουμε ὅτι δέν ἔχουμε δικούς μας ἢ διαμορφωμένους προσανατολισμούς οἱ ὁποῖοι νά ἀνταποκρίνονται κάπως στίς μορφές δεοντολογίας πού ἐπιβάλλει ἡ σύγχρονη ἀγωγή. Τά κέντρα διαμόρφωσης τῶν προσανατολισμῶν μας ἔχουν χαθεῖ στίς ἀρχαίες ἐλληνικές κλασικές πατρίδες μας ἢ στίς χῶρες ἀπό τίς ὁποῖες ἐξαρτιόμαστε. Ἀνατρέχουμε, λοιπόν, ὅσο μπορούμε περισσότερο στοῦ παρελθόν ἢ βγαίνουμε ἀπό τὰ σύνορά μας γιά νά μεταφέρουμε ἀπό τό παρελθόν καί ἀπό τήν ἀλλοδαπή τίς πραγματείες μας καί τίς μελέτες γιά τίς δέουσες ἐνέργειες. Ἐτσι, οἱ μορφές δεοντολογίας, πού δημιουργοῦμε στήν παιδαγωγική, στήν ἐκπαίδευση καί τίς ἐπιστῆμες μας, ἔχουν ἱστοριοφιλογολογική ἢ ἀπόλυτα ἐξαρτημένη κατεύθυνση. *Ξέρομε νά μιλοῦμε γιά τίς ἱστορίες καί τίς περιγραφές τῶν ἐπιστημῶν στοῦ παρελθόν καί στήν ἀλλοδαπή ἀλλ' ὄχι νά κάνουμε ἐπιστήμη, διάγνωση δηλαδή ἐμπεριστατωμένη, πρόβλεψη, σχεδιασμό, προβληματισμό, ἐφαρμογή καί ἔλεγχο τοῦ προγραμματοποιούμενου ἔργου, ὥστε, μέσα ἀπό τή συγκεκριμένη πραγματικότητα, νά δημιουργεῖται ἡ νέα μορφή δεοντολογικῆς ἀναζήτησης.*

Σύμφωνα λοιπόν μ' αὐτές τίς θέσεις, οἱ μορφές δεοντολογίας τῆς παιδαγωγικῆς, καί ἀντίστοιχα πολλῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, βρίσκονται ἀπό τή μιά μεριά στοῦ παρελθόν, καί γι' αὐτό μπορούμε νά τίς πλησιάσουμε μέ ἱστοριοφιλογολογική μέθοδο ἔρευνας, καί ἀπό τήν ἄλλη μεριά βρίσκονται στά καταπεπτωκότα *παρωχημένα* συντηρητικά στοιχεῖα τῶν ξένων εὐρωπαϊκῶν καί ὑπερπόντιων δυτικῶν ἐπιστημονικοοικονομικῶν ἀγορῶν. Ἐτσι, παρατηρεῖται στόν τόπο μας τό ὀξύμωρο σχῆμα, οἱ μορφές δεοντολογίας πού ἀναφέραμε προηγουμένως (ιδεώδη, προοπτικές, πρότυπα, μοντέλα ἀξιῶν, κτλ.), οἱ ὁποῖες, ὅπως εἶπαμε, ἔχουν κοινό σημεῖο ἀναφορᾶς τό μέλλον, νά ἔχουν στή χώρα μας κοινό σημεῖο ἀναφορᾶς τό ἀρχαῖο ἐλληνικό παρελθόν ἢ ὅπωςδήποτε κάθε παλαιό ἐλληνικό παρελθόν ἢ ἀντίστροφα νά προσανατολίζονται πρὸς χῶρες ἀπό τίς ὁποῖες ἐξαρτιόμαστε οἰκονομικά, ἔχοντας ὅμως καί πάλι ὡς προτίμηση ἐπιλογῆς τό παρωχημένο ἢ καταπεπτωκός στοιχεῖο τοῦ παρελθόντος των καί ὄχι τίς ἀνανεωτικές, μετασχηματιστικές ἢ δυναμικές νέες καταστάσεις πού δημιουργοῦνται στά ἐπιστημονικά ἐμπορεῖα τῆς Ἑσπερίας. Γι' αὐτό τό λόγο, ἐπίσης, στίς νέες δομές ἐκπαίδευσης πού ἀπαιτεῖται νά δημιουργηθοῦν στόν τόπο μας — στήν περιοχή προσφορᾶς στήν ἀγορά νέων στελεχῶν καί νέων ἐπιστημονικῶν ἢ ἀπλά παραγωγικῶν μονάδων μάθησης καί ἔρευνας — καταφεύγουμε στήν *ἀνάθεση ἔργου* μέ δανεισμό συνήθως σέ *ξένους οἴκους* ἢ ὁμάδες ἐργασίας ἢ προσωπικόττες ἢ δυνατοῦς οἰκονομικούς ὁργανισμούς ἢ ἱσχυρά κράτη, γιατί οἱ μορφές δεοντολογίας τῶν ἐπιστημῶν μας κινοῦνται, περισσότερο ἀπό ὅσο πρέπει, στοῦ παρελθόν, καί γι' αὐτό εἴμαστε ἐθισμένοι νά χρησι-

μποιοῦμε ἱστοριοφιλολογικὲς μεθοδολογικὲς διερευνήσεις ἢ καθαρὰ διοικητικὲς διευθετήσεις. Γιὰ ὅ,τι λοιπόν εἶναι σύγχρονο ἢ μελλοντικὰ ἀναγκαῖο γιὰ τὸν τόπο μας, οἱ δεοντολογικὲς μορφές τοῦ παρελθόντος, μέ τίς ὁποῖες οἱ ἐπιστῆμες μας εἶναι διαποτισμένες, εἶναι ἀνίκανες, πέρα ἀπὸ τὴ δόξα τοὺς σάν παλαιὰ παραδοσιακὰ ἀντικείμενα, νά πραγματώσουν στοῦ παρόν διάφορα ἔργα ἢ νά ἐπιδύσουν μέ προγραμματισμούς διαγραφόμενες στοῦ μέλλον ἀνάγκες. Ἔτσι, ἀναγκαζόμαστε νά δίνουμε πρὸς πώληση ἢ πρὸς ἀνταλλαγή στοὺς ξένους ἐπιστημονικοὺς οἴκους ἢ στὰ ξένα ἐπιστημονικὰ συγκροτήματα παρελθόν καὶ παρελθούσες ἀξίες γιὰ νά μᾶς δίνουν σέ ἀντάλλαγμα συνήθως τίς παλιές καὶ παρωχημένες, καὶ ἄχρηστες γι' αὐτοὺς, δεοντολογικὲς μορφές τοὺς, μιά καὶ ἰσχύει αὐστηρά στὴ διεθνή ἀνταλλαγή τὸ κοινῶς λεγόμενο «ὅ,τι δίνεις παίρνεις».

Γιὰ νά συγκεκριμενοποιηθῶ περισσότερο στὶς ἀπόψεις πού ἀνέπτυξα καὶ νά δώσω σέ ὅσα εἶπα, πέρα ἀπὸ τίς θεωρητικὲς ἀναζητήσεις, σύγχρονες συγκεκριμένες τάσεις διασύνδεσης μορφῶν δεοντολογίας μεταξὺ τῶν ἐπιστημῶν, θά ἀναφερθῶ σέ δύο σύντομα ἀντιπροσωπευτικὰ κείμενα.

Τὸ πρῶτο κείμενο εἶναι τοῦ Σοβιετικοῦ παιδαγωγοῦ Μ. Ν. Σκάτκιν (*Προβλήματα σύγχρονης διδακτικῆς*, Μόσχα 1980, μετάφραση ἀνέκδοτη Μ. Δημητρίου): «Ἕνας σύγχρονος καὶ μελλοντικός ἐργαζόμενος ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἓναν πλατὺ πολυτεχνικὸ ὀρίζοντα καὶ εὐλύγιστες πολυτεχνικὲς ἱκανότητες πού μεταφέρονται σέ νέες καταστάσεις Μιά σοβαρὴ πολυτεχνικὴ προετοιμασία τῶν μαθητῶν ἀποτελεῖ τὴν ἀπαράβατη ἀπαίτηση τῆς ζωῆς πού συνδέεται μέ τίς ἀλλαγές τοῦ χαρακτήρα τῆς ἐργασίας στὶς συνθήκες τῆς ἐπιστημονοτεχνικῆς ἐπανάστασης. Χρειάζονται ὄχι μόνο πλατεῖες καὶ βαθιεῖς γενικὲς καὶ πολυτεχνικὲς γνώσεις, ἀλλὰ καὶ ἀναπτυγμένη αὐτοτελὴς δημιουργικὴ σκέψη».

Τὸ δεύτερο κείμενο εἶναι ἀπὸ τὴ συνθήκη τῆς Ρώμης τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητος (*Bulletin des Communautés Europeennes, Pour une politique communautaire de l' education* 10/73): «Ἡ οἰκονομική, κοινωνική, τεχνική καὶ παιδαγωγικὴ ἐξέλιξη στὶς χῶρες-μέλη ὁδηγεῖ τοὺς ὑπεύθυνους κύκλους νά θέσουν τὰ προβλήματα τῆς κατάρτισης μέ νέους ὁρους καὶ νά ἀντιμετωπίσουν τὴν ἐξέλιξη τῶν συστημάτων διδασκαλίας, τῶν μέτρων προσανατολισμοῦ καὶ τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐνημέρωσης, κτλ..».

Μέ τὰ δύο αὐτὰ κείμενα νομίζω ὅτι παρουσιάζονται μορφές δεοντολογίας στὴν παιδαγωγικὴ πού ὁδηγοῦν μέσα ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο σήμερα στὸν αὐριανὸ ἄνθρωπο πού θά εἶναι ἀναγκασμένος νά ζήσει τίς δικές του ἐπιστημονικὲς καὶ παραδοσιακὲς ἀξίες μαζί μέ τίς ἀξίες ὄλων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, μέσα σ' ἓνα κόσμο πού θά εἶναι δημιουργικὰ ἐνωμένος μέ νέες μορφές συγκεκριμένης δεοντολογίας.

Μέ ὅσα εἶπαμε ὡς ἐδῶ, νομίζω ὅτι μποροῦμε νά προχωρήσουμε πιο ἄνετα στοῦ περιεχόμενο τῆς διεπιστημονικῆς διάστασης τῶν μορφῶν δεοντολογίας. Ἡ διαπίστωση τῆς ἐντατικῆς προσήλωσης τῶν μορφῶν δεοντολογίας τῆς παιδαγωγικῆς καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν στοῦ παρελθόν ἀποτελεῖ, λίγο πολύ, μιά μορφὴ διαστρεβλωτικῆς πολιτικῆς στοῦ χῶρο τῆς παιδείας, ἀπ' ὅπου ἡ παραμόρφωση μεταφέρεται καὶ σέ ἄλλες κοινωνικὲς ἐκδηλώσεις ἢ ἐπιστημονικὲς μορφές ἀναζήτησης. Ἡ προωθητικὴ στροφή, εἴτε ὡς ἀξία τοῦ ἐλληνικοῦ πα-

ρελθόντος εἶτε ὡς ἀξία τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ παρελθόντος, ἀπαιτεῖ τῇ διερεῦνησῃ, τῇ συμπλήρωσῃ καὶ πολλές φορές τὴν ἀντικατάστασίν της μὲ τὴν πραγματικὴν διάστασιν τοῦ μέλλοντος ὅπου πρέπει, ὅπως εἶπαμε στὴν ἀρχή, νὰ κινούνται οἱ μορφές δεοντολογίας τῶν ἐπιστημῶν. Μὲ τὴν ἀνατομία τοῦ πιθήκου δέν μαθαίνω τὴν ἀνατομία τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀνατομία τοῦ ἀνθρώπου μπορῶ νὰ μάθω, ὡς ἓνα σημεῖο, καλύτερα τὴν ἀνατομία τοῦ πιθήκου· μὲ τὴν ἀνατομία τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν ἀξίων δέν μπορῶ νὰ προσδιορίσω τίς δεοντολογικὲς ἀξίες τῆς σύγχρονης παιδείας, ἀλλὰ μὲ τὸν προσδιορισμὸ τῶν σύγχρονων ἀξίων καὶ τῶν μορφῶν δεοντολογίας στὴν παιδαγωγικὴ τῆς σημερινῆς κοινωνίας τοῦ τόπου μου μπορῶ νὰ ἐξηγήσω καλύτερα τὴν πολυτεχνικὴ μὀρφωση τῶν σοφιστῶν καὶ τοῦ μεγάλου «σοφιστῆ», παρόλως τίς διαφορές του, Σωκράτη, ἀφοῦ ὅλοι τους μιλοῦσαν διεπιστημονικά καὶ πολυτεχνικά καὶ ὄχι ἀπλὰ φιλολογικά, ὅπως ἐμεῖς σήμερα τοὺς προσεγγίζουμε. Μὲ τὴν ἀνατομία ἑνὸς σύγχρονου οἰκονομικοῦ κυκλώματος ἢ ἑνὸς ἐπιχειρησιακοῦ συστήματος ἢ ἑνὸς βιολογικοῦ ὄργανου ἢ ἑνὸς φυσικοῦ, μαθηματικοῦ, ψυχολογικοῦ καὶ ὁποιοῦδήποτε ἄλλου συστήματος μπορῶ ἀπὸ τὴ μιά μεριά νὰ στραφῶ πρὸς τίς τελικὲς καταστάσεις του κι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά μπορῶ νὰ καταλάβω καλύτερα τίς διεργασίες καὶ ἀλλαγές πού ὑπέστη ὥσπου νὰ φτάσει στὴ σημερινή μορφή του. Μὲ τὰ νέα ἐλληνικά ἢ μὲ κατοχὴ μιᾶς ὁποιασδήποτε μητρικῆς γλώσσας μαθαίνω καλύτερα τὰ ἀρχαῖα ἐλληνικά καὶ ὄχι ἀνάποδα, ὅπως κάναμε ὡς τώρα. Γενικά, δηλαδή, ἡ διασύνδεση — μὲ συγκεκριμένους καὶ ὄχι ἠθικολογικοὺς ἢ σωφρονιστικοὺς ὅρους — τῶν μορφῶν δεοντολογίας τῆς παιδαγωγικῆς, καθὼς καὶ ἄλλων ἐπιστημῶν μεταξύ παρόντος καὶ μέλλοντος, τείνει νὰ ἀποκαταστήσει σχέσεις διεπιστημονικῆς ἀνάμεσά στὴν παιδαγωγικὴ καὶ σ' ἄλλες ἐπιστῆμες, ὅπως τὴν ἱστορία, ἀρχαιολογία, τὴν ψυχολογία, τὴν ψυχιατρικὴ, τὴν κοινωνιολογία, τὴν οἰκονομία, τὴν βιολογία, τὴν φυσιολογία, τὴν ἀρχιτεκτονικὴ καὶ πολλές ἄλλες ἐπιστῆμες. Σήμερα, δέν μπορεῖ κανεὶς νὰ παιδαγωγεῖ χωρὶς νὰ εἶναι δεμένος μὲ ἄλλες ἐπιστῆμες, μὲ ἄλλους ἀνθρώπους καὶ μὲ ἄλλες μορφές διερευνήσεων καὶ καθορισμοῦ τῶν μορφῶν δεοντολογίας μὲ τίς ἀναζητήσεις ἐπιστημόνων ἄλλων χωρῶν.